

Oudhollandse wandtegeltjes

Het woord "tegel" komt van het Latijnse woord "tegere" = bedekken. Met Oudhollandse tegels (ook wel: "witjes" of tegeltableaus) worden de witgeglazuurde wandtegels bedoeld van ca 13x13 cm, die in de 17e eeuw veelvuldig in de Nederlandse interieurs werden verwerkt.

De oorsprong van deze tegels ligt in het Nabije Oosten. Rond 1600 ontstaan overal in Europa en dus ook in Nederland bloeiende industrieën, die tegels en tegeltableaus produceren met een eigen stijl. In het Midden-Oosten werden al muren versierd met mooi gekleurde tegels. Een groot deel van Spanje is zeven eeuwen lang overheerst geweest door de Arabieren (van de 8ste tot het eind van de 15e eeuw). In die tijd werden ook in Spanje paleismuren bedekt met tegels. Tevens werden er ook veel kannen, borden en dergelijke gemaakt. De versieringen op dit aardewerk werden natuurlijk beïnvloed door Moors-Arabisch kunst van de overheersers. Veel van deze voorwerpen zijn per schip naar Italië verhandeld. In Noord- Italië werd in de 15e eeuw het aardewerk ook al kleurig beschilderd. Dit aardewerk is erg beroemd geworden. Het is een bekend gegeven dat Italiaanse pottenbakkers in Spanje gingen werken. Zo hebben Spanjaarden en Italianen van elkaar de manier van versieren op aardewerk en tegels overgenomen.

Vanuit Spanje kwamen de tegels uiteindelijk richting ons land. Antwerpen was van eind 15e eeuw tot eind 16e eeuw de belangrijkste havenstad van West-Europa én een groot kunstcentrum. Door de handel werd veel geld verdiend. Dit trok veel kunstenaars en ambachtslieden aan die hier goed geld konden verdienen.

Ook pottenbakkers uit Italië gingen in Antwerpen wonen en werken. In 1568 brak de 80-jarige oorlog uit. Antwerpen werd door de Spaanse troepen belegerd en ingenomen. Dat betekende dat de handel tot stilstand kwam. Het gevolg was dat duizenden mensen uit Antwerpen wegtrokken en een deel daarvan ging naar Holland. De pottenbakkers vestigden zich in Middelburg, Rotterdam, Gouda, Delft, Leiden, Amsterdam en Hoorn waar zij een nieuw bestaan opbouwden.

Vanaf omstreeks 1600 ontstond er in Holland een tegelindustrie

In eerste instantie werden er veelkleurige tegels gemaakt. De gekleurde versieringen die ze op de tegels aanbrachten leken een beetje op de Italiaanse en Spaanse tegel-versieringen uit de 15e eeuw. Het zijn ornamenttegels. Dit zijn tegels waarbij het hele patroon pas wordt gevormd door meerdere tegels in een vierkant bij elkaar te leggen.

Na de veelkleurige tegels kwamen vanaf ongeveer 1620 de blauw beschilderde tegels in de mode.

Omstreeks 1600 gingen de Hollanders handel drijven met China. In 1602 werd de V.O.C. (Verenigde Oostindische Compagnie) opgericht. Vanuit Amsterdam, Hoorn en Enkhuizen zeilden schepen naar China.

In China werd naast Chinese zijde, Chinees lakwerk, specerijen en thee ook blauw Chinees porselein gekocht. Duizenden porseleinen voorwerpen werden naar Holland verscheept. Geen tegels, want die kenden de Chinezen toen nog niet.

Dat blauw beschilderde porselein was toen iets heel nieuws in Holland en de rest van Europa. De aardewerk- en tegelbakkers in Holland begonnen hun werk waaronder ook tegels met een blauwe kleur versieren. Blauw beschilderde tegels zijn dus ontstaan nadat men blauw Chinees porselein ging importeren.

De voorstellingen op de tegels waren zeer divers, schepen, ruiters, soldaten, bloemvazen, vrouwen en mannen en diverse beroepen en vrijetijdsbestedingen, spelende kinderen, allerlei dieren van insecten, vogels, zoogdieren tot fantasiedieren, bloemen en bijbelse voorstellingen. Vooral de vroege tegels tonen duidelijk de Chinese invloed. Menselijke figuren dragen Chinese kleding en hebben een Chinees uiterlijk. De landschapjes en zee gezichten tonen Chinese huizen en scheepjes.

Het maken van tegels

Eerst word de klei gezuiverd en met water vermengd, vervolgens wordt het gekneed en ontdaan van eventuele luchtballen in een vacuümpers. Daarna rolt men de zachte klei tot een dikte van ongeveer 8 mm. Deze plakken klei liggen dan een nacht te drogen en zijn de volgende dag geschikt om tot tegel verwerkt te worden. Dit gebeurt nog op dezelfde manier en met dezelfde gereedschappen als 400 jaar geleden. Met een mes en een houten mal met in de hoeken spijkertjes worden de tegeltjes op maat gesneden. De spijkertjes dienen om de tegel op zijn plaats te houden. De afdrucken van de spijkertjes zijn naderhand als kleine puntjes in de glazuur zichtbaar. De afmetingen zijn 13 X 13 cm. Doordat de tegelmaker op gevoel de tegel iets schuin naar binnen afsnijdt kan deze later nagenoeg zonder voeg, verwerkt worden.

Na het drogen wordt de tegel voor de eerste keer gebakken (bisquit) op een temperatuur van zo'n 1000°C en vervolgens met de hand overgoten met tinglazuur, bereid naar receptuur uit de 16e en 17e eeuw. Het bestaat uit tinas, zand, soda en water. Na het glazuren volgt dan het schilderen.

Voor het schilderen wordt gebruikt gemaakt van een spons. Dit is een tekening op krimpvrij papier waarbij de contourlijnen met een naald fijn doorprikt zijn. Zo'n tekening kan bij tegels ongeveer 1000 keer worden gebruikt. De spons wordt op de nog vochtige

glazuur gelegd en met behulp van een zakje houtskoolpoeder bestoven. Op de tegel is nu een stippelijntje zichtbaar die vervolgens met een dunne trekpenseel wordt overgetrokken. Daarna wordt de tekening ingekleurd. De glazuren waarmee men werkt zijn op kleur gebracht worden door er een

metaaloxide aan toe te voegen. Door een tweede maal bakken op 1000°C versmelt de voorstelling met de laag tinglazuur.

De hierboven beschreven techniek staat bekend als de majolica of faiencetechniek. Dit is de aloude techniek die altijd in de Nederlanden werd toegepast en nu nog slechts zeer sporadisch gebruikt wordt.

